

Prínos svetových náboženstiev k ochrane prírody

Š. Šrobár: *Contribution of the World Religions to Nature Protection. Život. Prostr., Vol. 41, No. 2, p. 82 – 87, 2007.*

The experience with sacramentality is a structural element of awareness. We bring three contributions of the series of lectures the theme of which is the grasp of nature in religions: Religious images of the Paleolithic people, Mesopotamic religion and Nature in the grasp of the inhabitants of Canaan. Natural human communities have a well developed taste for grasp of nature. Restoration as a spontaneous process realizing in cosmic cycles is understandable in natural and oriental religions. Paleolithic people had religious images and carried out ceremonies. *Homo faber* was also *homo ludens, sapiens* and *religiosus*. Gods of the Sumers present personified forces of nature, the religion of Canaan had polytheistic character characterizing the cult of fertility and vegetation.

Asi pred rokom sme sa v občianskom združení Rieka Morava v ohrození rozhodli usporiadať sériu prednášok, ktorých témou bolo chápanie prírody v náboženstvách. Viedlo nás k tomu presvedčenie, že spojenie mravného a náboženského života s novým ekologickým myslením je cestou k hlbokšej premene spoločnosti. Prednášky sa zamerali na židovsko-kresťanskú tradíciu, islam, budhizmus, hinduizmus, Čínu, predstavy Indiánov, parsizmus, Mezopotámiu a Kanaán. Uvedomujeme si, že vo svete, ktorý je plný nenávisťi, je veľmi ťažké volať po novej etike, ktorá by objala rastliny, zvieratá práve tak, ako ľudí. Ale práve táto cesta vedie k *udržateľnému životu*.

Známa environmentalistka, filozofka a duchovná z Kalifornie Joanna Macyová (1994) zdôrazňuje: „*Kým nie ste zakorenení v nejakej duchovnej praxi, ktorá považuje život za posvätný a podporuje radostné spoločenstvo so všetkými bytosťami, je prakticky nemožné vzdorovať obrovským ekologickým problémom, ktoré sú pred nami.*“

Treba úplne prehodnotiť základné pojmy, nad ktorých významom už ani nepremýšľame, lebo sa nám zdajú samozrejmé. Treba dokonca vytvoriť nový model civilizácie, ktorá by bola schopná prežiť a ďalej sa rozvíjať.

Náboženské predstavy paleolitických ľudí

Ľudia paleolitu mali náboženské predstavy a vykonávali obrady. *Homo faber* bol aj *homo ludens, sapiens* a *religiosus*. Podľa Eliadeho (1995) je skúsenosť so sakrálnom jedným zo štrukturálnych prvkov vedomia. Od najstarších čias vnímajú ľudia svet ako tajomný a fascinujúci, ktorý vyvoláva úžas a obdiv. Mytológie, ktoré pochádzajú z najranejšieho obdobia, viedli ľudí k tomu, aby za hmatateľným svetom vide-

li *čosi iné*. V prírodných javoch vnímali pôsobenie mocnejšej reality. Aj v nástrojoch, ktoré vyrábali a používali paleolitickí lovci, bolo prítomné sakrálnu, a preto dávali podnet k vytváraniu sveta mytologicko-náboženských hodnôt. Môžeme sa o tom presvedčiť, keď preskúmame úlohu nástrojov v náboženskom živote a mytológii prírodných národov, ktoré ustrnuli na stupni loveckých a rybárskych spoločenstiev.

Pozoruhodné jaskyne v Altamíre a Lascaux poskytujú úžasnú príležitosť nazrieť do paleolitickej duchovnosti. Na stenách a poválach jaskýň sú zobrazené scény konfrontácie ľudí s *archetypálnymi*, božskými zvieratami. Pre paleolitickú mytológiu bola charakteristická veľká úcta k zvieratám, ktoré boli ľuďmi nútení zabíjať, aby mohli prežiť. Antropológovia si všimli, že novoveké domorodé národy rozprávajú o zvieratách či vtákoch ako o seberovných „ľuďoch“. Ľudia sa stávajú zvieratami a naopak. Kto zabil zviera, akoby zabil priateľa, a preto lovci po návrate z úspešného lovu často mali pocit viny. Keďže lov je *sakrálné podujatie*, bolo spojené s ritmi i s tabu. Usmrtenie zvieratá bol rituál, v ktorom je obsiahnutá viera, že Pán zvierat bdie nad tým, aby lovec zabil iba to, čo potrebuje na obživu a aby potrava nevyšla nazmar. Neustále prenasledovanie a zabíjanie zvierat napokon vytvorilo systém vzťahov medzi lovcami a zabitými zvieratami. Akt zabíjania je prejavom „mystickej spolupatričnosti“ lovca a jeho obete. „Mystická spolupatričnosť“ so zvieratom v konečnom dôsledku odhaľuje *príbuznosť* medzi loveckými spoločnosťami a živočíšnym svetom (Eliade, 1995).

Ešte dlho po skončení paleolitu trápilo ľudí zabíjanie a konzumovanie zvierat. Stredobodom takmer všetkých starovekých náboženských sústav bol rituál zvieracích obetí, ktorý bol pokračovaním dávnych loveckých obradov a bol prejavom úcty k zvieratám, ktoré položili životy v záujme ľudí.

Pre nás, členov industrializovaných a urbanizovaných spoločností, je *sakrálna* vzdialenou skutočnosťou. No napríklad austrálski domorodci ho vnímajú nielen ako zjavné, ale dokonca skutočnejšie, než hmotný svet. Prežívajú ho v „snení“, teda v spánku alebo v okamihoch *rizia*, je nadčasové a „neprestajne prítomné“. Vytvára stále pozadie bežného života, v ktorom dominuje smrť, neprestajná zmena, nekonečná postupnosť udalostí a striedanie očných období. Snenie zaľudňujú predkovia – silné *ar-*

chetypálne bytosti, ktoré naučili ľudí zručnostiam s podstatným významom pre ich život. Napríklad lov, bojové umenie, sex, pletenie košíkov. Sú to teda *sakrálna*, nie profánne činnosti a privádzajú smrteľných ľudí do styku so snením. Keď sa napríklad austrálsky domorodec zberá loviť, presne prispôbuje vlastné správanie správaniu prvého lovca až do takej miery, že sa s ním celkom *stotožňuje* a vstupuje do mocnejšieho archetypálneho sveta. Jeho život nadobúda zmysel iba vtedy, keď prežíva túto *mystickú jednotu so snením*. Na záver sa odľúči od tohto prapôvodného bohatstva a vráti sa do bežného sveta, ktorý, ako sa obáva, ho pohltí a premení všetko, čo robí, na ničotu (Smith, 1991).

Prírodné národy majú vyvinutý zmysel pre vnímanie prírody. Napríklad austrálski domorodci vedia o miestach, kde *vyviera voda*, a preto prejdú aj stovky kilometrov, aby tam boli v správnom čase a tiež aby nachádzali plody, či lovili zvieratá (Küng, 2006). Aj na tomto príklade vidieť, ako môže človek *komunikovať* s prírodou. Príroda nie je mŕtvly zásobník surovín a energií, z ktorého môže každý člen spoločnosti čerpať „koľko sa mu zachce a potom ... nech sa deje, čo sa deje.“ Človek je *živým organizmom*, ako aj celá planéta Zem, ktorá môže existovať len v *súžití* s ním, pripomína environmentalista Tibor Iča (2000). Toto súžitie sa musí neustále *obnovovať*.

Obnova ako spontánny proces, ktorý sa uskutočňuje v kozmických cykloch, je zrozumiteľná v prírodných a orientálnych náboženstvách. Neobnovujú sa však len organizmy, ale aj *ekosystémy*. Obnovná ekológia (*restoration ecology*), ktorá sa etablovala v osemdesiatych rokoch ako nová vedná disciplína, sa profiluje na rozdiel od klasickej ochrany prírody dôrazom na obnovu spontánnosti prírodných procesov. Spontánne sa opakujúci cyklus sa vždy považoval za biologický základ ľudského života, dokonca priamo za jeho určitý limit, kým pre racionálne ľudské aktivity sa zdala charakteristická účelová lineárna funkcia (Lisický, 1998).

Mezopotámske náboženstvo

Na území Mezopotámie sa zrodila kultúra vysokej úrovne, ktorú môžeme právom označiť za civilizáciu. Je to fenomén vo svojej dobe výnimočný, ktorý od tohto okamihu neprestáva rásť a pôsobí tritisíc rokov. Mezopotámska civilizácia však zároveň ustavične po celé stáročia šírila do okolia poklady svojho uvažovania a svoje skúsenosti, objavy, výrobné postupy, výsledky svojej imaginácie, svoje predstavy.

Mezopotámia je grécke pomenovanie krajiny medzi riekami *Tigris* a *Eufrat*, oblasti, ktorú dnes ovláda Irak a Sýria. Na severe sa nad nížinami týčia vrchy Turecka a na východe horská sústava Zagros. Na západe sa po Arabskú púšť rozprestiera stepná krajina, kým dve veľké rieky pomaly tečú cez močariská a lagúny do zálivu na juhu. Mezopotámia nie je, povedané slovami geológa, prastarou krajinou. Začala sa totiž vynárať na

svetlo sveta až po ústupe posledného európskeho zľadnenia, teda približne pred dvanásťtisíc rokmi.

Počas celého historického obdobia do Mezopotámie podnikali nájazdy horské kmene z východu a hladní pastieri zo stepi zaberali úrodné kraje zo západu a z juhu. Tento proces sa začal, len čo si ľudia uvedomili možnosť obrábať úrodnú pôdu a loviť ryby v riekach. Severná časť Mezopotámie má každý rok dostatok dažďov, preto tu roľníci môžu pestovať obilie a nachádzajú pasienky pre svoje stáda. Pestovanie plodín na juhu, v starovekej Babylónii, bolo závislé od *umeleho zavlažovania* privádzaním vody z riek a jeho starostlivej kontroly. Zdá sa, že túto prax tam zaviedli okolo r. 5000 pred n. l. Odvtedy môžeme sledovať stály rozvoj usadlého spôsobu života až po veľké mestá prekvitajúce pri riekach a kanáloch počas štvrtého tisícročia pred n. l.

Z týchto miest sa obchodníci a kolonisti rozšírili hore Eufratom do Sýrie, na východ do Perzie a dolu zálivom na juh a odniesli si so sebou aj vynálezy a predstavy svojej kultúry. Patrilo medzi ne *písmo* – jeden z najväčších vynálezov všetkých čias. Vývin písma stimulovala evidentne potreba organizovať a spravovať veľké usadlosti a životne dôležitý zavlažovací systém v Babylone a v tom istom čase – možno napodobnením – aj v Egypte.

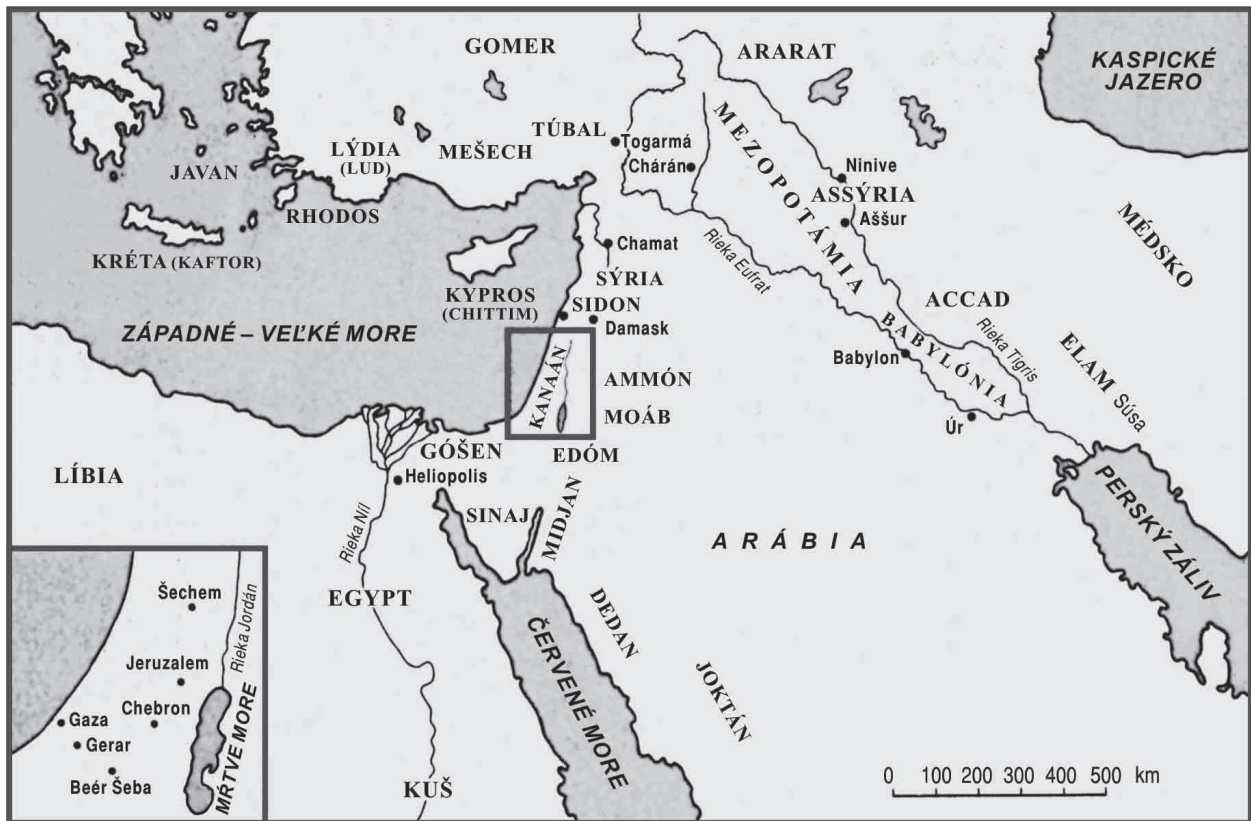
Babylonské klinové písmo na hlinených tabuľkách bolo vytvorené pre dominantný národ na juhu *Sumerov*. Ich náboženské predstavy sú tým najstarším, o čom sa dozvedáme v Mezopotámii. Počas tretieho tisícročia pred n. l. sa v Babylone v čoraz väčšom množstve usadzovalo semitské obyvateľstvo, ktorého príslušníci sa nazývali *Akkadi*. Miešali sa so Sumermi a prijímali ich kultúru aj písmo. Od roku 2300 pred n. l., keď *Sargon Akkadský* založil prvú semitskú ríšu, začali ovládať Mezopotámiu. Spoločná prítomnosť Sumerov a Akkadov, ktorí sa miešali ešte so zástupcami iných, starších susedných etník a kultúr, je na území Mezopotámie nesporná, konštatuje Bottéro (2005). Podľa neho sa táto zložitá kultúra Mezopotámie zrodila predovšetkým zo stretnutia, zblíženia a viac či menej dlhého spolužitia Sumerov a Akkadov. Každá kultúra, ktorá je výrazom určitej hierarchie hodnôt, určitej koncepcie spoločenského života, určitým typom spoločenskej organizácie, určitým súborom záľub a nechutí, priorit i obáv, obsahuje nevyhnutne aj určitý postoj voči božskému, *náboženskú dimenziu*, náboženstvo zrodené a vyvíjajúce sa nepozorovane ruka v ruke s ňou už od najstarších čias.

Najstaršie náboženstvo, o ktorom máme dostatočné množstvo priamych informácií, je náboženský systém starovekej Mezopotámie. Jeho existencia sa datuje do obdobia medzi štvrtým tisícročím pred n. l. a počiatkom nášho letopočtu. Je to náboženstvo, ktorého vývoj môžeme sledovať počas dlhého obdobia tri-

tisíc rokov až do jeho zániku. Bottéro (2005) tvrdí, že vzťah k božskému sa vytváral predovšetkým na základe pocitu strachu, úcty a otrockej poslušnosti. Božské bolo spodobňované podľa ľudského vzoru (*antropomorfizmus*) a rozložené do celého spoločenstva nadprirodzených bytostí, „bohov“ (*polyteizmus*), ktorých potreby mali ľudia uspokojovať a príkazy plniť so všetkou oddanosťou, ale aj štedrosťou a pompéznosťou, o ktorej sa myslelo, že ju také vznešené osobnosti vyžadujú. Na druhej strane to však bolo rozhodne a výlučne „náboženstvo prehistorické“, bez „svätých písem“, bez náboženských autorít, „dogiem“, ortodoxie, ortopraxe, bez fanatizmu. Vyvíjalo sa nenútené v súlade s kultúrou, ktorej bolo odrazom a v harmónii s časom a spoločenským dianím. Mezopotámske náboženstvo bolo nielen štruktúrou, výtvarmi, úspechmi, ale aj svojimi možnosťami a príslubmi náboženstvom skutočne premysleným, otvoreným a rozumným. Bohovia Sumerov predstavujú zosobnené *prírodné sily* ako sa zjavili vo svete. Pôsobenie bohov bolo obmedzené, tak ako je obmedzené pôsobenie ľudí, každý mal svoju vymedzenú oblasť. Mýty opisujú bohov pôsobiacich na svojich postoch. V tejto oblasti sa základná metafora vždy preberala zo sféry *kráľovskej moci* a vlády. Zdalo sa, že moc prichádzala jednoducho „zhora“ a nebolo to treba bližšie spresňovať. Búrka, vietor, dažď a sneh boli pripisované pôsobeniu boha Adada, pohyb Slnka Šamašovi, pohyb Mesiaca Sinovi, pestovanie obilnín záviselo na Ašnane, chov dobytka na Lacharovi, zatiaľ čo moc a pôsobenie ohňa podliehali Gibilovi.

Na druhej strane, pokiaľ išlo o jednotlivých ľudí, v ľudovej zbožnosti sa vytvorila predstava, že každý má svojho „osobného boha“ (bohyňu), ktorý sa o neho stará a pomáha mu. Medzi jednotlivcom a jeho „osobným bohom“ existoval zvláštny vzťah závislosti, ktorý sa viac-menej podobal vzťahu veľkých bohov k rôznym oblastiam sveta. Bohovia ustavične *zasahovali* do chodu všetkých vecí, rovnako ako králi zasahovali do záležitostí svojich kráľovstiev. A tak ako oni, aj bohovia vyjadrovali svoju vôľu svojimi „slovami“ (*amátu*), svojimi „príkazmi“ (*qitítu*), ktoré sa nevyhnutne nemuseli vysloviť, lebo sa predpokladalo, že sú akosi zapísané v bežnom chode všetkých záležitostí a vecí. Celé učenie o tzv. „deduktívnom“ veštení, ktoré bolo pre Mezopotámčanov príznačné, sa zakladalo na predstave, že bohovia mohli podľa ľubovôle oznamovať ľuďom svoju vôľu, ktorá sa týkala budúcnosti, zlej alebo dobrej a „zapisovať“ ju do *javov v prírode*, tak ako ich tvorili. Ale, mohli ju oznámiť aj „ústne“ tým, že ju predniesli alebo odhalili napríklad vo sne.

Božia vôľa bola teda základom všetkého, čo v osobnom alebo spoločenskom živote človeka nútilo konať, alebo mu to zakazovalo. Najdôležitejším a v očiach Mezopotámčanov nepochybne tiež významo-

Mapa Blízkeho východu v starozmluvnej dobe. Z Biblie prekreslil: I. Imro

vo najbohatšom, a zároveň aj najcharakteristickejšom výrazom, ktorý vyjadroval ich pohľad na svet, bolo slovo *šimtu* (sumersky *nam*, alebo *nam-tar*), „osud“, „údel“, určená alebo vopred daná „budúcnosť“ sveta, zeme alebo človeka, ktorú bohovia „stanovili“, „vyhlásili“ a „rozhodli“ (*šámu*).

Súbor týchto „osudov“ sa zrejme viac či menej mlčky považoval za akúsi zložku nesmierného „plánu“, pojatého a uskutočneného bohmi, ktorý sa týkal budúcnosti celého sveta, všetkých jeho častí, vecí, rastlín, zvierat i ľudí. Tým skôr, že „údel“ každej časti zodpovedal jej „menu“. Osudom, ktorý mu bol určený, udelili bohovia každému stvoreniu to, čo my nazývame v starobylom a filozofickom zmysle tohto slova „povahou“ veci. Teda všetko, čo stvorenie potrebovalo, aby mohlo splniť úlohu určenú mu v nesmiernom mechanizme sveta. Dokonca aj *bohovia* mali každý svoj osud. S bohmi začalo existovať to, čo nazývame „osobnosťou“, „jednotlivým“, „rozlišiteľným“, bol založený *konflikt medzi chaosom a poriadkom*. *Bojom, prácou a slovom* prekonávali bohovia chaos, zaviedli prvé od-

líšenie – horná a dolná voda, voda a súš, svetlo a tma – a na tomto základe vytvárali „dnešný svet“ s jeho veľkolepým poriadkom.

Keď človek opustil prírodné procesy, začal – pozvoľna a malými krokmi – tvoriť dejiny a kultúru. Za týchto podmienok mu muselo ísť čím ďalej viac o *platnosť dejín* – a všetkého, čo prinášajú: individualitu, osobnosť, morálku, spoločnosť atď. Tento záujem sa prejavil v tom, že osobné božstvá sa stali vzťažným bodom *hľadania vlastnej identity* a upevňoval sa v nich poriadok sveta proti chaosu. Absolútnym počiatkom zostala neosobná, chaotická príroda. Z nej všetko vyšlo – a do nej sa všetko vracia. Nádej ešte neprenikla k bodu, v ktorom by sa odvážila vsadiť na „poslednú“ platnosť človeka a jeho dejín (Ohlig, 1997).

Svet ovláda božská moc (*me*). Podľa sumerských textov sú bohovia *zodpovední* za kozmický poriadok, preto sa ľudia musia *riadiť* ich príkazmi, ktoré sa vzťahujú na normy, na „dekréty“ určujúce chod sveta i ľudskej spoločnosti. Kozmický poriadok ustavič-

ne narušujú sily zla, ktoré hrozia uvrhnúť svet znovu do stavu chaosu. Svet sa však pravidelne obnovuje, to znamená „stvorí nanovo“ sviatkom Nového roka.

My v západnom svete musíme skúmať hlboké nebezpečenstvo „myšlienkového znečistenia“ stále aktivujúce naše správanie až k deštruktívnym koncom, ktoré nakoniec môžu ohroziť celú našu planétu. Ocitli sme sa totiž v kolízii medzi *lineárnym pokrokom technického roz-*

voja a cyklickými pohybmi životných systémov (Houston, 1993).

C. S. Lewis vo svojej eseji *Potlačení človeka* (1994) tvrdí, že dobývanie prírody je pre človeka predovšetkým *prianie mať moc* nad inými vecami, analyzovať, racionalizovať, manipulovať, kontrolovať. Ale v okamihu dosiahnutia „*príroda, ktorú človek dobyl, dobýva človeka*“, pretože redukuje všetky ľudského hodnoty na hmotné kvantily a hmotné sily.

Príroda v náboženstve obyvateľov Kanaánu

Kanaán je historický názov pre Palestínu predizraelskej doby, charakteristickú vyspelou kultúrou. Keď Izraeliti ovládli Kanaán (asi 1100 pred n. l.), niektorí Kanaánci si zachovali oddelené štáty na severe, v oblasti, ktorú Gréci nazývali Fenícia (dnešný Libanon). Tam naďalej prekvitala ich kultúra a náboženstvo a ovplyvňovali susedné krajiny.

V neskoršej dobe bronzovej bol Kanaán súčasťou kultúry, ktorá sa rozprestierala od hraníc Egypta po Raš Šamra (Ugarit). Niektorí tvrdia, že názov *Kanaán* bol zemepisný pojem, iní jeho zmysel odvádzajú od „obchodník“ alebo „predavač purpurovej farby“. Najprv sa malo vzťahovať na Feníciu, kde sa nachádzalo stredisko jej výroby, potom na okolité oblasti. Nech už bol pôvod mena akýkoľvek, v období Egyptskej ríše označoval Kanaán oblasť, ktorá sa rozprestierala západne od Jordánu spolu s oblasťou južnej Sýrie, preto sa *Kanaáncami* nazývali väčšinou severozápadní obyvatelia tohto územia. Tento ľud bol zmiešaninou rôznych rás, hlavne semitských, s blízkymi príbuznými v Sýrii na severe. Obýval morské pobrežie, nížinu a údolie Jordánu. Kanaán mal síce jednotnú kultúru, ale politicky bol rozdrobený na množstvo menších a väčších *mestských štátov*, ktoré sa práve preto stali ľahko korisťou Egypta.

Aj v období, keď bohatstvo krajiny upadalo následkom egyptskej nadvlády, *materiálna kultúra* bola na vysokej úrovni. Hrubé obranné múry obkolesovali mestá, ktorých domy mali štvoruholníkový pôdorys a ploché strechy. V palácoch boháčov boli drevené stĺpy zdobené meďou a striebrom. Kamenné vodovody patrili ku kultúre ich bývania. Obyvatelia krajiny boli podnikaví obchodníci. Obchodovali s Egyptom, Mezopotámiou, ale aj s národmi, ktoré obývali ostrovy v Egejskom mori. Kanaán je spojovacím článkom medzi Egyptom a Áziou. Touto krajinou prechádzala najvýznamnejšia obchodná cesta Starého sveta. Ňou tiahli kupci a karavány, pu-

tovali kmene a národy, za ktorými nasledovali armády veľkých dobyvateľov. Egypťania, Asýrčania, Babylončania, Peržania, Gréci a Rimania vytvorili z tejto krajiny a jej obyvateľov nástroj svojich hospodárskych, strategických a politických záujmov.

Obyvatelia Kanaánu sa však zapísali do dejín ľudstva predovšetkým svojou duchovnou kultúrou. Kanaán je okrem iného aj kolískou dvoch vecí, ktoré skutočne pohli celým svetom: slova *Biblia* a našej *abecedy*. Názov jedného fenického mesta dal vznik gréckemu slovu kniha: z Byblosu, prímorského mesta v Kanaáne stal sa neskôr „Biblion“ a potom „Biblia“. V 9. storočí pred n. l. prevzali Gréci z Kanaánu písmená, ktoré tvoria našu abecedu (Keller, 1969).

Krátko pred rokom 3000 pred n. l. vznikla v Palestíne nová civilizácia ranej doby bronzovej: *znamená počiatok usadlého života Semitov*. Okolo r. 2200 pred n. l. túto civilizáciu zničili vpády novej vlny semitského obyvateľstva, polokočovných *Amorejcov*, bojovníkov, ktorí boli určitý čas roľníkmi, ale predovšetkým pastiermi. Koniec jednej civilizácie však zároveň znamená začiatok novej epochy. Tento proces sa zopakoval v posledných storočiach 2. tisícročia pred n. l., keď do Kanaánu začali prenikať Hebreji.

Napätie medzi roľníckymi kultmi plodnosti, ktoré prekvitali na sýrsko-palestínskom pobreží a náboženstvom kočovných pastierov, v ktorom prevládali nebeské a astrálne božstvá, sa znovu vystupňovalo, keď sa v Kanaáne usadili Izraeliti. Mohli by sme povedať, že toto napätie, ktoré viac ráz vyústilo do symbiôzy, sa stalo ukázkovým modelom. Nový typ náboženskej skúsenosti narazil na tradície *kozmickeho náboženstva* práve tu, v Palestíne, konštatuje teoretik a historik náboženstiev Mircea Eliade (1995).

Náboženstvo, ktoré vtlačilo charakter celej kultúre Kanaánu v 13. storočí pred n. l., malo polyteistický

charakter. Mnohotvárný svet božstiev sa uctieval na posvätných miestach a v chrámoch. Ugaritské texty poskytujú možnosť nazrieť do kanaánskeho panteónu a náboženských praktík, ktoré charakterizoval kult *plodnosti a vegetácie*. Otcem božstiev bol *El*, čo znamená „silný“, „mocný“. El nebol len najvyšším božstvom severozápadnej časti Kanaánu, ale aj najvšeobecnejším označením božstiev vôbec. V špecifickom zmysle bol hlavou panteónu bohov a ako taký existoval od večnosti a ostatné božstvá boli jeho potomkami. V ugaritskej mytológii je zobrazený ako dobrý a milosrdný, aj keď často nerozhodný a klátivý „otec“.

Podľa ugaritských mýtov žil v ďalekom kozmickom raji. Elovou manželkou bola bohyňa *Ašera*, „rodička bohov“, ktorá mala 70 synov. Súperom Ela v „rade“ božstiev bol *Baal*, syn boha *Dagana* a bohyne *Ašery*. Zdá sa, že pôvodne zosobňoval plodnosť pôdy. Neskôr sa mu pripisovala vláda nad celým svetom a bol zosobnený v sluku. *Baal*, nazývaný aj „pán krajiny“, „výsosť“ a „všemohúcnosť“, bol darcom dažďa, a preto aj tým, ktorý „jazdí na oblakoch“. *Baal* v zápase s bohom smrti *Mótom*, ktorý vládol v letných horúčavách, najprv *Mótovi* podlieha, ale nakoniec predsa nad ním zvíťazí. Striedavé víťazstvo jedného a druhého boha symbolizuje striedanie ročných období, horúceho leta a zimy, ktorá prináša dažde. Dôležitú úlohu v kanaánskom panteóne hrala *Baalova* sestra, bohyňa plodnosti *Anat*, ktorá stála na strane svojho brata v jeho zápase s *Mótom*. Keď *Anat* zničil *Móta*, *Baal* sa vrátil k životu. Potom mu vybudovali „palác“, a keď sa ujal vlády, vykonal súd nad svojimi nepriateľmi.

V kanaánskom náboženstve bola zahrnutá špecifická predstava, ktorej ťažisko spočívalo v *prerušovanom*, a zároveň *cyklickom* spôsobe existencie hlavného boha *Baala*, symbole samého života. Tento spôsob života pripomína charakteristický spôsob existencie bohov ovládajúcich vegetačný cyklus. V skutočnosti však išlo o novú náboženskú tvorbu smerujúcu k *integrácii* negatívnych aspektov života do jednotného systému protikladných rytmov. Stavba chrámu – paláca po víťazstve *Baala* – predstavuje kozmogonickú symboliku. Tým, že je chrám – palác *imago-mundi*, jeho stavba v istom zmysle zodpovedá kozmogónii. V skutočnosti tým, že *Baal* zvíťazil nad vodným „chaosom“, že vniesol poriadok do rytmu dažďov, „vytvoril“ svet v takej podobe, akú má dnes, vysvetľuje *Éliade* (1995).

Zdá sa, že kanaánske mytologické texty neboli len samoučelnou náboženskou tvorbou, ale po spojení s mytologickými úkonmi, mali svoje miesto v *kulte*, ktorého úlohou bolo sprostredkovať vlahu na nastávajúci rok. Kult mal charakter „drámy“, ktorá bola „hraná“ pred kultovým zhromaždením.

Popri dráme, ktorá mala uvádzať *sily života* znovu do pohybu, existoval v Kanaáne veľký *obetný kult*,

v rámci ktorého sa obetovali zvieratá a plody zeme. Vyskytovalo sa aj obetovanie ľudí, ale nie v takej miere, ako sa predtým myslelo. S obetným kultom súvisela existencia *kňazov* rôzneho druhu (Nandrásky, 1994).

Ak má ľudstvo prekonať súčasnú environmentálnu krízu, musí svoje etické ohľady rozšíriť cez živočíšstvo a rastlinstvo na *globálny ekosystém* (Lisický, Špaček, 2006). Človek je *živým organizmom*, ako aj celá planéta Zem, ktorá môže existovať len v súžití s ním (Iča, 2000). Toto súžitie sa musí neustále *obnovovať*. Ocitli sme sa v kolízii medzi *lineárnym pokrokom technického rozvoja a cyklickými pohybmi živočných systémov* (Houston, 1993). Obnova, ako spontánny proces, ktorý sa uskutočňuje v kozmických cykloch, je zrozumiteľná v náboženstve Kanaáncov.

V súčasnosti sa stráca úcta k životu, lebo človek nedokáže počúvať svoj *vnútorný hlas*. Už dlhšie narastá v diskusiách na etické témy potreba prinavrátiť náležité práva slovu *tvorenie*. Podľa teológa *Jozefa Tischnera* „*ozajstný etický čin je ako čin umelca – objavom a tvorbou*“ (in Šrobár, 2007). Myslím, že to platí aj pre environmentálnu etiku. Podobu novej etiky sa pokúsime naznačiť v ďalšej sérii prednášok nazvanej *Základy environmentálnej etiky*.

Literatúra

- Armstrong, K.: Dejiny mýtov. Bratislava: Slovart, 2005.
 Bottéro, J.: Najstarší náboženství: Mezopotámie. Praha: Academia, 2005.
 Eliade, M.: Dejiny náboženských predstáv a ideí I. Bratislava: Agora, 1995.
 Houston, J. M.: Náboženství a životní prostředí. Teologické texty, 1994, 1, s. 12 – 16.
 Iča, T.: Technika verzus ekológia. Serafínsky svet, 2000, 2, s. 24 – 25.
 Keller, W.: A Biblia má predsa pravdu. Bratislava: Tatran, 1969.
 Kúng, H.: Po stopách svetových náboženství. Brno: CDK, 2006.
 Lewis, C. S.: Potlačení člověka. In: Houston, J. M.: Náboženství a životní prostředí. Teologické texty, 1994, 1, s. 12 – 16.
 Lisický, M. J.: Nábožensko-environmentálne aspekty kolobehu. Život. Prostr. 1998, 2, s. 75 – 79.
 Lisický, M. J., Špaček R.: Etické a estetické súvislosti hodnotenia prostredia. Život. Prostr., 40, 2006, 1, s. 1.
 Macyová, J.: Zozelenenie Ja. In: Badiner, A. H. (ed.): Dharma Gaia. Bratislava: CAD Press, 1994.
 Nandrásky, K.: Dejiny biblického Izraela. Bratislava: ECM, spol. s r. o., 1994.
 Ohlig, K. H.: Mimobiblické a biblické predstavy o stvoření. Teologické texty 1997, 5, s. 147 – 150.
 Smith, H.: The Illustrated World Religions. In: Armstrong, K.: Dejiny mýtov. Bratislava: Slovart, 2005.
 Šrobár, Š.: Józef Tischner: Ako žiť? Uvedenie do kresťanskej etiky. Kresťanská revue, 2007, 1, s. 39 – 40.

Ing. Mgr. Štefan Šrobár, CSc., Laurinská 12, 811 01 Bratislava, srobar@pobox.sk